Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 191 (9565) | Пятница, август 16, 1974 чыл | 1925 чылдан үнүп эгелеттинген. | Өртээ 2 кев.

БАМ-ЧЕ ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

Хабаровск крайның Хор станциязындан Байкал-Амур аразының демир-оруунуң тудугжуларынга эптеп, тудар бажыңнарның кезектерин чүдүрген 15 вагоннары чоруткан. Бам-Тында аразының оруунуң кыдыында Приамурьеге кылган бажыңнардан чаа ажылчын общежитие туттунар. Оларның бирээзинде-ле 20 делгем өрээлдер бар—кайызынга-даа үш-үш кижи чурттаар кылган.

Хорнуң ыяш чазап кылыр комбинадының коллективи «БАМ-ның чатыын хуусаадан эрте, эки ыныраныг кылыр!»—деп, кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар.

Дуржулгалыг специалистерге удуртқан бригадалар БАМ-га чорудар бажыңнарны кылын турар. Олар шуптузу бедик хүлээлгелерни алган.

Хорнуң ыяш чазап, кылыр комбинады амгы үеде дөртү кварталдың үүлүнде ажылдап турар. Коммунистерниң саналыг өзугаар уткуптур планны алган—август-сентябрь айларда 55 бажыңны чүдүрүп чорудар дээн.

ПЕРЕЯСЛАВКА.

(СЭТА-ның корр.).

ВЦСПС-ТЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Байкал-Амур демир-орук магистралының тудуунуң дугайында доктаалын совет профсоюзларының күүседиг турарынга баа бо айтырыг талазы-биле ВЦСПС-тиң үндүрген доктаалында айыткан демдеглерни канчаар боттандырып турарынга тураскаатқан чөвүлел хурал ВЦСПС-ке болган.

ВЦСПС-тиң секретары Л. А. Землянникова илеткел кылган.

БАМ-ның тудуунга киржири— профсоюзларының чугула сорулгалы болур деп, илеткелде айыткан. Профсоюзларга демир-орук шугумнарын, бүдүрүлге болган культура-амыдырал объектилерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээн ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын калбартыр, ажылды чоннарның чогаадыкчы идепкейин көдүрер, политикижилдилгелиг болган культура-массалыг ажылдарны магистралдың ылаңгыя аныяк тудугжуларының оргузунга күштелдирер ужурлуг.

Чөвүлел хуралга чүве чугаалаан кижилер Байкал-Амур магистралында кылган ажылдарны, ол турар демдеглерни тодаргай чугаалаанар.

(СЭТА).

АЖААП-ДААА ТАРЫП-ДААА

Августуң ортан үеви—тараажының изиг үеви. Ажаап алышкын чурттуң сонгу чүгүнде районнарда безин калбарган. Чаъс-чаашкынар болуп турза-даа, механизаторлар шак бүрүзүн долу ажыглаан, ажылды калбарткан.

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнатканын өзугаар алырга, август 12-ге чедир колхозтар болгаш совхозтар тараа болгаш тараа-бобы культураларын (кукуруза чокка) 47.844 муң гектардан ажааган, бо дээрге, планның 39 хуузу болуп турар. Бестирген тараанның 78 хуузун бастырган.

Россия Федерациязында ажаап алышкын темпизи дүргедээн. РСФСР-де 29.487 муң гектарны ажааган, бо болза планның 39 хуузу. Украинаның чер ажылдыглары тараа болгаш тараа-бобы культураларының бештиң дөрт кезиин ажаап апкан. Азербайджан, Узбек ССР-лерниң чер ажылдыглары ажаап алышкынны доозарының кырында келген.

СЭКП ТК-ның Чингипе секретары эш Л. И. Брежневтиң Волгоград области «Волга-Дон» совхозтуң трактористеринге чедирген байырынга хей-аът кирген, чурттуң дыка хөй районнарының механизаторлары күскү чер андарылгазының эң дээре хуусааларын эрттирбес дээш чүткүдүг ажылдап, «комбайнны шөлдеп, андазынны аңгысче» деп принципти барымдаалап, ажылдың фронтузун калбарткан. 4 миллион гектар аңгыс черни андарган, бо дээрге, 1973 чылдың ол-ла үеанге деңнээрге, 300 муң гектар хөй болуп турары ол.

(СЭТА-ның корр).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

Сиген кезилдезиниң хүн демдеглели

БҮГҮ-ЛЕ КҮШ-БИЛЕ

Бо чылын республиканың ажыл-ишчилери 131.649 тонна сиген, 17.198 тонна сенаж салыр планныг. Амгы үеде районнарда болгаш ажыл-агыйларда байдал кандыгыл? Республиканың Статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин өзугаар алырга, ниитизи-биле 27.208 тонна сиген белеткеттинген. Ол —планның 20,8 хуузу. Республиканың совхозтары 1390 тонна сенажты салып, планын 9,7 хуу күүседип алган.

Районнар аайы-биле байдалды көргүзерге мындыг: бирги черде Бии-Хем районнуң сигенчилери чоруп орар. Ол районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле республикада чарлаттынган шалылчы айга идепкейлиг киржип, баштайгы чеди хонуктуң түүнели-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофсөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ам оларның күш-ажылчы көдүрүүшкүнү улам бедзин. Район 11.851 тонна сиген белеткээр планын 27,5 хуу күүседип, херек кырында 3259 тонна сигенни белеткеп алган. Ында сенаж салырының темпизи хүн бүрү бедип турар. Район 3298 тонна сенаж салыр турган, 1390 тоннаны белеткеп, планын 42,2 хуу боттандырган.

Бо чылын ыраажы Тожу районнуң ажылишчилери мал чеминиң белеткелин шалыпкын темпилиг чорудуп турар. Район 4586 тонна сиген белеткээр планныг. Ам ында 1366 тонна мал чеми кылдынган. План 29,8 хуу күүсединнген.

Ниитиниң малынга мал чеминиң белеткелин Чаан-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Өвүр, Меңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнар багай эвес чорудуп турар. Ол районнар боттарының планнарын 22,7-тан 26,2 хуу чедир күүседип алгылаан.

Мал чеминиң белеткели ышкаш чугула кампанияже чамдык партия райкомнары, эге организациялар, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары чогуур кичээнгейни угландырбайн турар. Аңаа чижек кылдыр моон мурнунда-ла шүгүмчүлеп турган Тес-Хем, Эрзин, Улут-Хем, Барыын-Хемчик районнарны болгаш Кызыл хоорай Соведин адаар херек. Ол районнарда мал чеминиң белеткели куду темпилиг болуп артпышаан.

Республиканың совхозтары сөөлгү хүннерде сиген кезилдезиниң темпизин дыка шапкынчытыан. Ылаңгыя ол ажыл Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында эки организастаттынган. Ында 2100 тонна сиген сараатттынган. План 51,3 хуу күүсеттинген. «Торгалыг» совхоз 1430, «Алдан-Маадыр» — 951, «Тоора-Хем» — 1366, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг—1220, «Саян»—970 тонна сигенни тус-тузунда белетизиннер. Ынчаарга, «Дөң-Терезин», «Чыраа-Бажы», «Россия», «Шивилиг», «Совет Тыва», «Көк-Тей», «Суклак», «Кара-Хаак» совхозтарда байдал кончуг дүвүренчиг. Бо совхозтар мал чеминиң белетиелин дөңгүп-ле 3,1-ден 10,6 хуу чедирген. Ындыг байдал ажыл-агыйларның удуртукчуларын, тускай эртемниглерин дүвүредир ужурлуг.

Сорулга болза, хонуктан турар ажылагыйлар мурнакчыларның деңнелинге чедер дээш мал чеминиң белеткелиниге бүгү күштү мөөңнеп, темпизин улам дүргедедири болур.

ҮҮЛЕ БҮТСҮН

«Кызыл тараачын» совхозтуңЭэрбек салбыры бо чылын ниитиниң малынга 700 тонна сиген белеткээр. Ам бо хүнге чедир 362 тоннаны бөлүп сараатттаан. Бо салбырның сигенчилериниде оозагай чүве чүл дээрге, кургаан сигенни доораан-на пресс-биле тырып боодалдаан, мал кыштагларынче чедирип турары болур.

Салбырның механизастаттынган бригадазында ийи трактор сигенни кезип, үш трактор пресстеп, үжү бөлүп турар. Бүгү ажыл механизастаттынган болгаш, мал чеми белеткээриниң темпизи бедик болуп турар.

— Эрткен чылдыынга четпес дээрдеп башка сиген эки үнген. Гектар черден он центнер чедир ап тур бис—деп, салбыр эргелекчизи Моңгуш Бүкүлдүрешович Адаш-оол чугаалады. Оон эргелекчи мал чеминиң белеткелинде мурнакчыларны адады. «Т-25» трактор-биле сиген кестирип турар Хайтан-оол Көгел-оол хүнде 8 га нормазын 12 га чедирип, бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар. Сигенни тырып боодалдаарында ажылдап турар Мартай-оол Чизепей хүнде 420 боодал кылыр турган, ону 700 боодал чедирип турар.

Сигенчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Олар ажылды эртенгиниң сес шактан эгелээш, кежээкиниң сес шакка чедир үргүлүлеп турар. Ниитиниң чеменилгезин тургускан.

Мал чемин белеткээринче эгелеп кирер мурнунда-ла социалистиг чарыштың негелдерлерин ажылдап кылган, сигенчилериниң ниити хуралынга чугаалажын көрген. Ынчан звено, тус-тус сигенчи бүрүзү тодаргай хүлээлгеге база алган. Чарыштың түүнелин он хонуктан үндүрүп турар. Сигенчи бригаданың ниитинге он хонук дургузунда тиилээн звенога шилчиир вымпелди 30 рубль-биле кады тыпсыр. А чарышка тиилекчи болган тус-тус сигенчилерни шаңнаары база көрдүнген. Ниитизи-биле сигенчи бригадага белеткээр сиген планын 40 дөзүл хүнүнде доозар опаалданы берген. Бир эвес бригада ук опаалданы ол хуусаа ниитинде бүрүн күүседиптер болза, совхоз дирекциязы 100 рубль-биле шаңнаар.

Дунаарган изиг хүн. Улуг Хемниң эрнин куду хап олур бис. Салбырның сиген шөлдери бо. Ында сиген шынаппа эки үнгеп болду. Дөө ол бичин кызыл тракторлар делгем шөлдү долгандыр «дөгээлеп» алган, оон чаагай сигенни кестирип, улам-на чыырып турлар. Олардан ырак эвесте сараат салган улус. Оон ынчалыг ыраажы кедегер теелер дег апарган көзүлдү. Ой-чиктерни оя-кыя каккаш, Онгар ховуда тараа кестирген комбайннарга чедип келдивис.

Дөвүнчүкү куду дөрт комбайн шуужуп алган бадып олур. Бажын үткүп маган тур бис. Баштаан комбайн чоокшулап келирге, депутат Михаил Ситниковту таныр кагдывыс. Михаил Лупанович бистиң дужувуска келгеш, күчүлүг хүрең комбайнын доктаадыпкаш, арнында чыпынган довурак-доозуну аржыыл-биле арылдыр чоткаш, чиик адак дүже халааш, хүлүмзүрүй аарак бисче базыпты. Депутат-биле хол тутчуп мендилешкеш, оон звенозунуң ажыл-херээн сонуургаан айтырдывыс.

— Бо оолдар-биле ам ийи хүн улаштыр кезип тур бис—деп, Михаил Лупанович чугаалады.— Бирээзи мээң дүнмам Петя-дыр. А дөө ийи комбайнда Герасим Салчак биле Олег Тадар-оол. Шуптузу ажылга кызымак эрлер. Баштайгы хүннерде шуудап алыры берге чүве болгай. Герасим дүүн, а Олег бөгүн эгелеп кирдилер. Петя биле мен оон мурнунда кестирип эгелеливис. Ам 150 гектар ажыг черниң тараазын тавычалай кестирдивис. Ону чижек-биле алырга, бүдүн чартык норма чедип турар.

— Бо чылын дүжүт хайы хире-дир. Михаил Лупанович? —деп оон айтырдывыс.

— Бо участоктуң дүжүдү шору. Гектардан 9 центнер чайлыг боор. А ниитизи-биле эрткен чылдарныңга кайын чедер ийик. Эвээш-биче-даа болза, черге чаңгыс мажак безин кагбайн ажаап алыр херек. Оон кадыда бо шөлдүң тараазының аразындан чашпан үнген, ана хайлыг чүве. Чашпан эвес болза, кесирбишаан дуда бастырып болур тараадыр бо.

Ол аразында депутаттың звенозунуң өске кежигүннери база бистиң чаныыска четкилеп келди. Эрлер аразында хөөрежи берди.

—Дөштү куду бадарга, комбайн ана аксымнаар чүве-дир —деп, Герасим чугаалай-дыр.

— Харын эки-дир!—деп, Петя ойнай-сылдай аңаа харыылады.

— Дөвүрүчүкке оваарымчалыг болбааже хоржок, оолдар. Дыка дүргедеп болбас.

— Ынчангаш аан боду баштап чоруур хөжи-дир бо—деп, Петр Ситников чугаалады.— Бисти халыла бербезин дээш аан.

— Ийет, ындыг—деп депутат бадыткады.

— Бо сезонда чеже гектарның тараазын бастырар бодалдыг силер?—деп, Михаил Лупановичиден айтырдывыс.

— 500 гектарның тараазын бастырар хүлээлгелиг мен. Черле ынчаш, чыл бүрүде оон кудулатпас кижи мен.

Депутат Михаил Лупанович комбайнынга олурупкаш чоруптарга, өскелери ооң соондан шуушпур бадыптылар. Ховунуң ырыымын күчүлүг моторларның даажы үрепкен. Куу доозун шөлүн турун калды. Тараажының чымыштыг ижи эгелээнин ол бүгү херечилеп турду.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): Г. Салчак, П. Ситников, М. Ситников олар тараазын кестирер шөлдү тодаргайлап турары.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң Сушь салбырында Оспан-оол Тюлюшке удуртқан комсомолчу-аныяктарның сиген белеткээр механизастаттынган бригадазы август айның баштайгы он хонуунда багай эвес ажылдаан, совхозтуң сигенчи бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыжынга ийиги черни эзлээн, мал чеми белеткээр планын 42 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчылары, сиген салыкчызы Чатпаа Оюн биле механизатор Уйнук-оол Ондар олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КАА-ХЕМ, ТОЖУ РАЙОННАР ДҮК САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели чылда дүк садарының улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүсеткен. Каа-Хем болгаш Тожу районнарның ажыл-ишчилеринге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип, пландан ажыр дүк дужаар дээн оларның хүлээлгезин изин-биле деткээн.

Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, колхоз, совхозтарның ажылдакчылары тускай эртемниглери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, мал чеми белеткээр планын долузу-биле күүседир, дужуттуг чидириг чокка ажаап алыр, аңгыс андарылгазын чогуур хуусаада эрттирер, кыштаглаашкынга эки белеткенир болгаш малдың продуктулуг чоруун улам көдүрер дээрзинге бижиг бүзүрелди телеграммада илереткен.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Харылзаа системазынга үр чылдарда үре-түүнелдиг ажылдааны дээш база пенсия назыны четкени-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва АССР-ниң бүдүрүлге-техникиг харылзаа эргелелиниң начальниги Константин Трофимович Лавриновичиниң «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» деп медаль-биле шаңнаан.

Дүжүт ажааладазы — шалыпчы фронт

ДЕПУТАТ ЗВЕНОЗУНДА

Репортаж

Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң конторазынга келгеш, ол ажылагыйның кол агроному Станислав Юрьевич Бовилайтиске ужураштывыс. Колхозтуң шөлдериндe тарааның үнгениниң байдалын, чаз дүжүттүң тараазын ажаап алырынга механизаторлар канчаар белеткеннин ол чугаалады.

Колхозчулар тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында тараа культураларын 5891 гага чаштырган. Оон иштинде кызыл-тас 4476 га. Колхозта бар 23 комбайнның 16-зын белеткеп алган, а 7 комбайнның септелгезин август 20-де бүрүн доозар.

— Чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынче август 12-де кирдивис — деп, Станислав Юрьевич биске чугаалады. — Бо чылын эгаар-бойдустуң байдалы берге, каан болганынын ужурундан тарааның дүжүү шоолуг эвес. Оон-биле чергелештир, сөөлгү үеде болгулаан чалашкынар соонда тарааның алазындан аажок хеннелеп үнүп келген. Моон ужурундан барык-ла бүгү шөлдерниң тараазын тавычалай кестиргеш, ажаап алыр апаар. Механизаторлар аңаа ыяк белеткенгеи.

— Ам тарааны кайда кестирип тур?

— Саргал ховузунда. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты Михаил Лупанович Ситниковтуң звенозу баштай кестирип кирген.

... Аяс, каан хүн. Бедик баалык кырынга үнүп келдивис. Бышкан тараалыг ховулар сарыг чайт апарган кестүп чыдыр. Делгем шөлдүң үстүү ужунда дөрт комбайнның баараны кедегер теелер дег апарган көзүлдү. Ой-чиктерни оя-кыя каккаш, Онгар ховуда тараа кестирген комбайннарга чедип келдивис.

Дөвүнчүкү куду дөрт комбайн шуужуп алган бадып олур. Бажын үткүп маган тур бис. Баштаан комбайн чоокшулап келирге, депутат Михаил Ситниковту таныр кагдывыс. Михаил Лупанович бистиң дужувуска келгеш, күчүлүг хүрең комбайнын доктаадыпкаш, арнында чыпынган довурак-доозуну аржыыл-биле арылдыр чоткаш, чиик адак дүже халааш, хүлүмзүрүй аарак бисче базыпты. Депутат-биле хол тутчуп мендилешкеш, оон звенозунуң ажыл-херээн сонуургаан айтырдывыс.

— Бо оолдар-биле ам ийи хүн улаштыр кезип тур бис—деп, Михаил Лупанович чугаалады.— Бирээзи мээң дүнмам Петя-дыр. А дөө ийи комбайнда Герасим Салчак биле Олег Тадар-оол. Шуптузу ажылга кызымак эрлер. Баштайгы хүннерде шуудап алыры берге чүве болгай. Герасим дүүн, а Олег бөгүн эгелеп кирдилер. Петя биле мен оон мурнунда кестирип эгелеливис. Ам 150 гектар ажыг черниң тараазын тавычалай кестирдивис. Ону чижек-биле алырга, бүдүн чартык норма чедип турар.

— Бо чылын дүжүт хайы хире-дир. Михаил Лупанович? —деп оон айтырдывыс.

— Бо участоктуң дүжүдү шору. Гектардан 9 центнер чайлыг боор. А ниитизи-биле эрткен чылдарныңга кайын чедер ийик. Эвээш-биче-даа болза, черге чаңгыс мажак безин кагбайн ажаап алыр херек. Оон кадыда бо шөлдүң тараазының аразындан чашпан үнген, ана хайлыг чүве. Чашпан эвес болза, кесирбишаан дуда бастырып болур тараадыр бо.

Ол аразында депутаттың звенозунуң өске кежигүннери база бистиң чаныыска четкилеп келди. Эрлер аразында хөөрежи берди.

—Дөштү куду бадарга, комбайн ана аксымнаар чүве-дир —деп, Герасим чугаалай-дыр.

— Харын эки-дир!—деп, Петя ойнай-сылдай аңаа харыылады.

— Дөвүрүчүкке оваарымчалыг болбааже хоржок, оолдар. Дыка дүргедеп болбас.

— Ынчангаш аан боду баштап чоруур хөжи-дир бо—деп, Петр Ситников чугаалады.— Бисти халыла бербезин дээш аан.

— Ийет, ындыг—деп депутат бадыткады.

— Бо сезонда чеже гектарның тараазын бастырар бодалдыг силер?—деп, Михаил Лупановичиден айтырдывыс.

— 500 гектарның тараазын бастырар хүлээлгелиг мен. Черле ынчаш, чыл бүрүде оон кудулатпас кижи мен.

Депутат Михаил Лупанович комбайнынга олурупкаш чоруптарга, өскелери ооң соондан шуушпур бадыптылар. Ховунуң ырыымын күчүлүг моторларның даажы үрепкен. Куу доозун шөлүн турун калды. Тараажының чымыштыг ижи эгелээнин ол бүгү херечилеп турду.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

КЫЗЫЛ ТУК БИИ-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш бистиң республиканың районнар аразында калбарган социалистиг чарыжынга Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип, август айның бирги чартыында районнар аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол шаңналды СЭКП Тыва обкомунуң көдээ ажыл-агый өлүдзиниң эргелекчизи М. Е. Абрамов августуң 14-те бии-хемчилерге байырлыг байдалга тывыскан.

Бо чылын Бии-Хем районнуң хову шөлдеринде сигеннин үнүш-дүжүдү эрткен чылга бодаарга дыка чавыс болган. Ону барымдаалаш, районнуң удуртур организациялары-даа, ажыл-агыйларның удуртукчулары-даа мал чеминиң белеткелинче бүгү кичээнгейни салган. Районнуң ажылишчилери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында ниитиниң малынга 13.500 тонна сиген, 70.000 тонна силосту, 6 муң тонна сенажты белеткеп алыр деп, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Август 13-ке чедир районда ниитизи-биле 3259 тонна сиген, 2657 тонна силос, 2550 тонна сенаж белеткеттинген. Мал чеми белеткээриниң темпизи шалыпчы ай — августа дыка бедээн.

Мал чеми белеткээринің талазы-биле ажыл-агыйларның аразында социалистиг чарыштың түүнелин партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тыыскан. А тиилекчи бригадага шилчиир вымпелди болгаш 30 рубльдиң акша шаңналын берген. Ажыл-агыйлардан «Кызыл тараачын» совхоз сөөлгү хүннерде сиген белеткелиниң темпизин база-ла дыка бедиткен.

Мыында сөөлгү он хонуктта бирги он хонуктардан 713 тонна сигенни ажыр белеткээн. Сенаж салыр ажыл ылаңгыя «Саян» совхозта идепкейлиг чоруп турар. Бо хүннерге чедир мында 1400 ажыг тонна сенаж кылдынган, азы планны 100 хуу күүсеткен.

Ол ышкаш хол кадыыры-биле сиген кезериниче улуг кичээнгейни салган. Сөөлгү он хонуктарда хол кадыыры-биле сиген кезикчилериниң саны районда 35 кижите көвүдээн.

Эрткен чылга бодаарга кукуруза шөлү 287 гектарга, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннериң шөлү 1000 гектарга көвүдээн. Ол чорук мал чеминиң белеткелинге чамдык немелде аргаларны берип турар.

Амгы үеде районда 17 механизастаттынган сигенчи бригадалар, аът-биле сиген белеткээр 3 звенолар, хол кадыыры-ның 4 звенолары ажылдап турар. Сиген белеткелинде ниитизи-биле 154 тракторлар, 17 комбайннар, 300 ажыг кижи ажылдап турар. Сөөлгү хүннерде район төвүнүң үлетпүр будурулге алган организация черлериниң ажылчыннары ажыл-агыйларга барып, мал чеми белеткелиниге идепкейлиг киржип турар. Август 13-ке чедир оларның күүжү биле 230 ажыг тонна будук бүрү белеткеттинген. Ылаңгыя ол ажылга Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының орук-септелге участогунуң, 957 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган тудуг колонназының болгаш Туранның ыяш ажылагый черинің коллективтери эң идепкейлиг киржип турар.

Сиген белеткелиниге хойнуулар база идепкейлиг киржип эгелээн.

Сиген белеткелинде мурнакчыларның саны улам өзүп турар. Оларга «Саян» совхозта механизаторлар Виктор Глухенко, Николай Байкара, Геннадий Трубицин, Александр Көк-оол, «Кызыл тараачын» совхозта Василий Комбунуң болгаш Николай Мозинкиниң сигенчи звенолары, «Өөк» совхозта Павел Макаровтуң, Григорий Белоноговтуң звенолары хамааржыр.

Сиген белеткелинде чедип алдынып турар чеднишкиннер сөөлгү үеде оон-даа хөй.

М. СУНДУЙ,
СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң инструктору.

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

Беш чылдың тодарадыкчы чылында бистің районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг болгаш нарын сорулгалар салдынган. Күрүнеге 5850 тонна сүтү, 2665 тонна эзтти болгаш 312 тонна дүкту садар бис. Бо көргүзүглерниң кайызы-даа мурнуку чылдарныыдан ажып турар болганда, оны чедип алырынга чүү хире күштү үндүрүвис билдингир. Тараа культураларының бир гектарына онаштыр 12,8 центнер дүжүттү алыры болгаш күрүне шыгжамырынга 10 муң тонна тарааны садары база көрдүнгеи. Оон ыңай 70 муң тонна силосту, 2600 тонна сенажты салыр, 13,5 муң тонна сигенни кезер бис. 4877 дөрбелчин метр чүрттөлга шөлүн ажыглалга киирери, культура, амыдырал хандырылга болгаш бүдүрүлге черлеринге 3 миллион 640 муң рубль түңнүг тудугларны тудары планнаттынган. Бо бүгү планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседириниң салым-чолу бир-ле дугаарында коммунист бүрүзүнүң, коллективте кежигүн бүрүзүнүң идепкейиндеи, партия организацияларының организакчы болгаш политмассалыг ажылындан улуг хамааржыр.

Коммунист бүрүзү-биле ажыл күш-ажылчы коллективтиң планныг онаалдаларын күүседиринге көскү идигни бээр. Ынчангаш СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының негелделериниң күүселдезиниң дугайында кежигүннөрниң дыңнадыын партия хуралдарында үргүлчү көөрү чугула. Ылаңгыя коммунистер-биле тус-туста чугаалажыры кончуг ажыктыг. Бисте ындыг чугаалажыышкыннарны СЭКП райкомунуң секретарьлары болгаш райкомнуң бюро кежигүннери—райкомга, а партия организацияларының секретарьлары, партбюро болгаш партком кежигүннери партия организацияларынга эрттирип турар.

Ажыл-ишке чалгаа, Устав негелделерин хажыда бээр коммунистер тургулаар. Бир-ле дугаарында олар-биле чугаалажып турар бис. Ынчангаш ким-биле партия райкомунга, ким-биле партия организациязынга чугаалажыры бэш бурунгаар планнаттынган. Бо хүннерге чедир 258 коммунистер-биле чугаалашкан. Оларның 65-жи-биле СЭКП райкомунга, 12-зи-биле ийи катап чугаалашкан.

Коммунист Б. С. Салчак ажыл шагында арагалааш тудугжу бригаданың бригадириндеи дүжүрткен болгаш партийжи хемчег алыскан. Партия хуралдарынга база үргүлчү олурушпас, дадывыр төлевес, шүшпең. СЭКП райкомунга чугаалажыры-биле келдирткен үезинде «Саян» совхозка инек кадарып турган. Ону партия кежигүнүнден үндүрер айтырыг тургустунуп келген. Чугаа үезинде ол бүгү бурууузун билингеи болгаш моон соңгаар СЭКП Уставының негелделерин бүрүн сагыырын аазаан.

СЭКП райкому совхозта партком секретары У. Б. Оюнга база бригадада партия организациязының секретары А. А. Жулёвага ук коммунисти хөй-ниитиниң ажылынче хаара тударын, аңаа тускай даалгаларны бээрин сүмелээн. Оон бээр элээн үе эрткен. Ам коммунист Б. С. Салчак эттинген, оон партийжи хемчээн дүжүрген болгаш чаа билетти солуп берген. Коммунист Б. С. Салчак бода мал бригадазының бригадириниге депшиттирген, көдээ Совет депутадынга соңгуттурган. СЭКП райкомунга болгаш партия организациязынга чугаалашкан соонда дыка хөй коммунистер корум-чурумун болгаш харыысалгазын бедиткен. Оларның санынга Галина Хайдывай, Үзүйген Стаж ышкаш он-он мурнакчыларны киирип болур.

Партия документилерин солуп эгелеп турда, районга 30 коммунист 37 партийжи хемчег алыскан турган. Оларның барык-ла шуптузу беседалар соонда эттинген. Черле ынчаш сөөлгү үеде коммунистерниң чурум үрээзи эвээжээн. Мурнуку чылдаода чүгле алды ай дургузында безин 10—12 кижи хемчег алзып турган болза, бо чылдың баштайгы чартыында ындыг кижи ийи-ле болган.

Чурум үрээн кижи-биле чугаалажып каарга-ла, херек бүдүп турар дээр болза шын эвес. Ол кижини партия организациязы хайгааралга алыр, хөй-ниити ажылынче хаара тудар, кижизидер ужурлуг. Ындыг ажылдың түңнелинде коммунистерниң харыысалгазы бедирир дээрзи билдингир. Ынчангаш коммунист-биле ажыл чугаалажыышкын-биле төнмес, харын оон-биле эгелээр апаар.

В. ГАБИТОВ,

СЭКП Бии-Хем райкомунуң өргүлдис эргеленчизи.

Партия өөредилгезиниң системазынга

чаа өөредилге чылынга уткуштур

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин үениң негелдезинге дүүштүр организастаары, оон идейлиг утка-шынарын байыдары, аргахевирлерин доктаамал сайызрангайжыдары партиянын идеологтуг ажыл-чорудулгазының көл сорулгаларының биреэзи. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени партиянын XXIV съездизинин болгаш ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунун шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузар, коммунистиг тургузуушкуннун практиказы-биле сырый холбаар дугайында эйтырыгны чоокта чаа СЭКП Төп Комитединиң Пропаганда болгаш агитация килдизинин организастап эрттиргени партия обкомнарының, крайкомнарының, чамдык хооркомнарының болгаш эвилелдешкен республикаларның партия Төп Комитеттериниң Политиктиг чырыдыышкын бажыңнарының эргелекчилериниң семинарынга чугаалашкан.

Коммунизм тургузуушкунунун амгы үе-чадазында коммунистиниң болгаш бүгүле ажылчы массаларның марксисчи-ленинчи өөредилгезинге негелде кажангызындан-даа артык улгаткан. Ол чорук бодунун эзлчээнде амгы туруп турар өөредилге программаларының утка-шынарын амгы үенин негелдезинге дүүштүр эде көрүп, аңаа чамдык немелде, өскерилгелерни киирерин негеп турар. Ынчангаш 1974—1975 өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң өөредилге программаларынга болгаш планнарынга дараазында немелделерни база өскерилгелерни киирген. Мону пропагандистер билип алза чогуур.

Партия өөредилгезиниң системазында эге политшкола талазы-биле. Эге политшколаларда өөредилгезин уламчылап турарлар «Экономиктиг билиглернин үндезиннерин» деп курсту өөренип дооскан соонда, бо өөредилге чылындан эгелеп, «СЭКП-нин иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыглары» деп чаа курсту бир чыл хуусаалыг өөренир. Ол курс болза экономиктиг тургузуушкуннун, социал-политиктиг хөгжүлдениң, СЭКП-нин даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыглары деп үш темадан тургустунган. Бистин республикага ол темаларны СЭКП Тыва обкомунун X пленумунун доктаалын база онгулында «Социализм болгаш күш-ажыл» деп чаа курсту өөренирлер. Ол-ла курсту партия, комсомол өөредилгезиниң системазынга, экономиктиг болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга, ажылчыннарның мергежилин бедиринин курстарынга өөренирин база организастап болур.

Бистин республикага бо курсту бо чаа өөредилге чылында түгле коммунистиг күш-ажыл школаларынга өөренгеш, өөредилгенин өске хевирлеринге 1975—1976 өөредилге чылында калбаа-биле өөренип эгелээрин планнап турар. Ынчалзажок партия райкомларының политчырыдыышкын кабинеттери, партия эге организациялары боттарының бар арга-ларын өөренип көрүп турган, бо өөредилге чылындан эгелеп өөренип кириптер болза база ажырбас.

Комсомол өөредилгезиниң системазында белгүмнер болгаш семинарларның программаларынга немелделерни ВЛКСМ-нин XVII съездизинин материалдарынга, съездиге Төп Комитеттин Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаазынга дүүштүр киирген. «Амгы үе-чадада СЭКП-нин аграр политиказы» деп теманы семинарларга өөренир. Чаа өөредилге чылы «Коммунизмге өөренип, коммунизмни тургузуп тур бис» деп ленинчи кичээл-биле эгелээр, а өөредилге чылын Адаччурттун Улуг дайынынга совет улустун тиилээнинден бээр 30 чыл болганынга холбаштыр «Совет улустун маадырлыг чоруу — өлүм чок» деп ленинчи кичээл-биле төндүрер.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээринге чедир ам эвээш үе арткан. Ынчаңгаш партия райкомнары, Кызыл хооркому болгаш партия эге организациялары арткан үенин иштинде өөредилге чылынга бүгү талалыг белеткелди чорудуп, дыннакчыларның өөренирине, таарымчалыг байдалды тургузар; четчелээшкиниң бодамчалыг чорудар; четчиг санныг өөредилге номнарын, чаа программалар, көргүзүү материалдарын, техниктиг хөрекселдерни тып, четчелеп алыр дээш тодаргай хемчегларни ап чорудары чугула. Эң ылаңгыя СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыглары, «Социализм болгаш күш-ажыл» деп чаа курстарга, «Экономиктиг билиглерниң үндезиннери», «Экономиканың болгаш эргелеп-башкарарының үндезиннери» деп курстарга методиктиг пособиелерге болгаш «Социалистиг бүдүрүлгени эргелеп башкарары» деп чаа курска хереглеттинер номнарга чагыгларны кылгаш, СЭКП райкомнарының политчырыдыышкын кабинеттери партия обкомунун Политиктиг чырыдыышкын бажыңынче киирер.

Школаларның четчелээшкинин кылырда, дыннакчыларның назы-харын, эртем-билиниң деннелин, сонуургалын барымдаалаза чогуур. Ол чорук өөредилгениң шынарын бедидип, оон дээштүр болур чоруун чедип алырынга улуг рольду ойнаар.

Партия райкомнарының партбиблиотекалары район төвүнде ном садыглары-биле харылгажып турган, пропагандистерге болгаш дыннакчыларга хереглеттинер өөредилге номнарының, көргүзүү материалдарының, методиктиг литератураларның делгелгезин организастап, пропагандистиң булуңун тургусса чогуур.

Марксисчи-ленинчи өөредилгениң идей-теоретиктиг деннелин бедидип, кичээл бүрүзүнге дыннакчыларның сонуургалын көдүреринге техниктиг хөрекселдер улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш политиктиг чырыдыышкын кабинеттери пропагандист бүрүзүн техниктиг хөрекселдерни ажыглап билир кылдыр өөредириниң перспективтиг планын ажылдап кылгаш, ол өзугаар методиктиг семинарларны организастаарын чаа өөредилге чылында өөренип көрзе эки.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин системазында келир өөредилге чылынга белеткел ажылдарын чогуур үезинде организастап чорудар дээш, партия райкомнарының, Кызыл хооркомунун пропаганда болгаш агитация килдистеринин, партия эге организацияларының талазындан боттуг хемчегларны ап чорудары—хүннүн чугула сорулгаларының биреэзи.

П. ДАМБА-ХУУРАК,

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргеленчизи.

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

Кыргыс Солаановичиниң тэрээн колхозунга теве малдап ажылдаан стажы 20 чыл ашкан. Оон баштай хүлээп алган чүс ажыг тевези бо чылга чедир 300 баш чедир өскен. Кыргыс Чаш-оол ажылдап келгениниң үезинде тевениң чаш төлүн чыл бүрүде менди камгалап ап, баш санындан хөй дүкту ап келген. Ылаңгыя тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында бир тевеге онаштыр 5 кг эки шынарлыг дүкту Төрээн чуртка берген.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң эки ажылдыг малчыннарының бирээзи Кыргыс Солаановичиниң хөрээнде Күш-ажылдың Кызыл тук болгаш Хүндүлелдиң Демдээ орденнер чайнап турар. Ол кызымаккай күш-ажылы-биле чазактың бедик хавыяаларын чедип алган.

ЧУРУКТА: Кыргыс Солаанович Чаш-оол.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайгада хөй кыргыкчызы Кызлак Тас-ооловна Ондарны салбырның ажылчыннары мактаар. Ол үгле дээре кыргыкчы эвес, а аныяк кыргыкчыларның төлептиг өөредикчизи.

Кызлак Тас-ооловна хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнүн хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: К. Ондар кыргылда үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

Тараа ажаап алыышкыны

● ОРЕНБУРГ. Областың Бузулук, Первомайск, Октябрь районнарының ажыл-агыйлары Төрээн чурттуң шыгжамырынга баштайгы миллион пуд тарааны урган. Областың 27 району тараа саларын чорудуп турар.

● КУЙБЫШЕВ. Поволжьениң мурнакчы ажыл-агыйларының механизаторлары шак бүрүзүн чөп ажыглап, тарааны дүрген болгаш чидириг чок ажаап ап турар. Хүлээп алыр пунктуларда 250 муң тонна ажыг тараа кирген. Чамдык районнар гектардан-на 20 центнер дүжүттү ап турар.

● ПЕНЗА «Еланский» совхозтуң комбайнери Иван Киселевтуң комбайнында чедиги сылдысты чураан. Ол, Пенза областың механизаторларының аразындан чеди муң центнер тарааны бир дугаарында бастырган. Элеваторда Пензаның 150 муң тонна тараазы кирген.

● УЛЬЯНОВСК. Областың эң мурнуу чүгүнде Старокулатинск районнуң тараажылары алды муң гектарга тараан чочак-тарааны чүгле 60 шак иштинде ажааган. Ол районнуң тараажылары тараа культураларының 70 хуузун база ажаап алган.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

УЛУГ ПОВАР

„Тере-Хөлдүң“ тергииннери

ИВИЖИ ДАВАА

Күнгүртүг суурда бир кончуг хүндүлүг кижи болза Зоя Чаашовна Седип-тир. Пенсилей берген ол үгбайны хары чеден дөрт. Эн баштай Чыргаландыга эмчи черинге үш чыл поварлап турда, Күнгүртүгке чалады берген. Чүс бежен хире сургуулдарнын ажыл-чемин кылыр кижи тывылбастаан. Ыракзак черлерде чурттап чоруур малчын болгаш ачы кижилернин ажытөлүн сургуул столоваязынга хандычыдып чемгерип өөреткен кижи болза Зоя Чаашовна. Чээрби беш чыл дургузунда сытыр дак бажындан каранғы имир дүшкүже дээр сургуул столоваязынга ажылдап келген үгбайны ол черинн чону дыка хүндүлээрлер. Күнгүртүг суурнуң кыганнары, башкылары, чаштары ол үгбайны улуг повар дижир. Оон кылган ажын-чемин чип өскен кижилер Тываның кайы-даа районунда бар боор турарын байыр чедирген чагаалардан база иомчун кердум.

Мындаа чаа Уфа хоорайга чордум. Кудумчуларда, парктарда, булуннарда башкир чоннуң шаг-төөгүден кылып чораан аъш-чеминиң тээжилерин садып турар тускай черлерлиг чорду. Улуг поварның сүттүг шайын ижип орган, бодап ордум.

Кызыл хоорайның хөлдүг кудумчуларынга, дыштаныр парыгынга тыва чоннуң эттен, сүттен, далгандан кылгылаар амданныг чемнерин садыглаар терги-садыгларын чүге ажыдып болбазыл? Сүттен, далгандан эки хоолулуг чемнерни чүгле хуралдар болу бээрге кылбайн, чылдың кандыг-даа үезинде найысылал хоорайга делгередип садары чугула. Уфа хоорайда бе хымызы садып турар тускай чер бар-дыр. Тываның бир чоок колхозу азы совхозу-биле хоорайның садыг даргалары сүмележип турган, бе хымызы садар черни чүге кылып болбазыл? Аэропортка олургаш, бир турист оолдун: «тыва быдаа-ла ишпейн бардым...» дээнин база дыннадым. Ам боданар: повар кижи база чурттун алдарадын мактап-магададыр эртемнигдир!

«ТЕРЕ-ХӨЛ» колхозтуң Хүндүлел самбыразының бааргында тур мен. Оон мурнакчы чонунуң аттарын бижигилеп каан болду. Бир атты номчааш, чүрээм шимирт диген. Ол болза үш чыл дургузунда ивижилериниң бригадири болуп келген Серафим Ламаевич Даваа-дыр.

«Ыраавр Маадыр-оолдуң салган могеин Арылаң Чамыян шүүлдүсииреш Даваанын мунган аъды Чүгүрүк Сарала эртип келди». Мен бичин чорумда, Чадаана хоорайга байыр-вайыр болган черге кырганнар ынчаар хоорежир чүве.

«Улуг-Хемниң шапкыны» деп романымда чарыштарга Чүгүрүк Сараланы эртир мунуп турар Чакпажыктың орлан-шоваазын чуруп бижиримде сураглыг тоолчу Сат Ламанын оглун сактып-сактып чогаатканн мен. Үжен ийи чыл болгаш чогаалымнын бир маадырынга ужураштым. Хемчик кижизи Тере-Хөлге чеде бергеш, иви кадарчызы болу бээрин мен дугайты дыка магадаар чордум.

Амгы үеде Серафим Даваанын даргалаан ивижилериниң турлаанда Кызылдан тускай эртемниг мал эмчилери чеде берген, ивилериниң ханыын шинчип турарлар. Иви малды эртем ёзугу-биле карактап кадарып, өстүрүп-доруктурар деп чүве олдур!

Иви кадарары тергиин берге! Шала күскээр ивилер чөкпелээр, моогүлээр дээш эзим-арганы кезий тарагылай бээр, оларны коданынче болүп чандырары берге. Серафим Даваанын ивилериниң турлаандан чаңгыс-даа мал хораваан.

Иви кадарары — тайганың бедиин тевер, эзимниң шыргайынче кирер ёзулуг маадырлыг чоруктуң ажылы чорду.

ЙДАМНЫҢ ОТТУУ

Чоннуң төөгүзүгге чугуда херектиг материалдар чыыр ажылым шуулап чадап турда, Павел Болчээкович Идам ачылыг дузазын чедирди. Идам ирей анай-кара чажыдан ан, мал ажылдыг чораан. Сөолзүүредир тудуг кылып келген. «Тере-Хөл» колхозтуң төвүнге баштайгы бажыңнарының таваан салышкан бызаңчы-дыр. Алдан тос харлыг ыргаанның бажыңынга барганымда Павел Болчээкович аныяндан эдилеп чораан чараш оттуун «Алдан-Маадыр» аттыг музейге хайырлады.

Чоруум чогуп эгелээн. Идам ирейниң оттуун улуска көөргедип чоруп берген мен. Эки ирегек ирейниң үлегерин эдерер кижилер оонмоон тыпты бергилээн. Чеден дөрт харлыг Иван Серээдор хүлбүс мойнаандан тулуптай союп кылган хөм шай согаажын, ыяш шавырын берди. Чеден ийи харлыг Мыдын Кыргыс хола хымыжын, түгүрүк лаңзазын эккеп берди. Күнгүртүгүнүн сураглыг ачызы чораан Андрей Седиптин хөр-хөрекселин ооң тудугда ажылдап турар уруу Зоя Андреевна Седип белекке берде. Тере-Хөл девискээринде чурттап турар чондан тыпкан олчавыс —эт-эдилелдер болгаш эрги номнар хөй болду.

ОН ХАРЛЫГ КАДАРЧЫ

ТЕРЕ-ХӨЛ чонунуң бир онзагай чаңчылы болза бичин уругларны кара чажындан малга хандыкшыдып өстүрери. Ийи классты дооскаш, иви кадаржып турган Эрес Чашпайны чаптадым. Ооң адазы Севээн Чашпай иви кадарчызы. Кускул деп суглуг черде Серафим Даваа баштаан ивижилер алды чүс ажыг ивилерни кадарып турар. Школа тарай бээрге, Эрес Чашпай адазының одаанга чеде берген. Куудай мунуп алгаш, аргалыг черге откарган ивилерни чандырып турган. Элээди оолдар-биле катчып алгаш, он харлыг Эрес Чашпай бир ай ажыг кадаржып турган. Дерги баандан туттунуптар апарган оолдарны эртемге өөренирин, ивилеп өөренирин Тере-Хөлде катай чорудуп турарын канчап черле магадавас боор!

Бичин дыштаныр алгаш, он харлыг Эрес база катап ивижилер чайлаандыва чоруптар, адазының ажылынга барып дузалажыр.

АЛЕКСАНДР АЛДЫН-ХЕРЕЛ

СОВЕТ чазактың буянын канчаар ову! Үнүжоктар школазы, дүлейлер школазы, кадыкшылга школазы, караа багайлар интиледи кижилерни эртем-сургуулга өөредип, күрүненин хөрээнге киржир кадрлар кылдыр өстүрүп турар.

Күнгүртүг суурнуң Найырал кудумчулап базып ордум. Ол суурга он хире хонук чурттаап, бууга берген мен, чүге дээрге радио чугаалавас, сайгылгаан кыппас чер болган. Бажың холегезинде бир-ле кижи «Чайка» дээр эдер-хааржакты чымчаңдадыр тырткылаарга, сагышсеткилди сергедип кээр орус тыва ырларының аялгазы куттулуп турду. Эрткен-дүшкеп кижилер чыылзачыылза, бежен чеде бердивис. Ол гармонистиң адын Александр Алдын-Херел дээр болду. Төрүмелиндеп караа багай болган. Бийск хоорайга ийи чыл музыка школазын дооскан. Ында-хаая, душ бооп сайгылгаан кыва берген үеде, клубка эдер-хааржак тыртып берип турган болду.

Александр Алдын-Хереллиң баянист болганы — совет чазактың ачызы-дыр. Эрткен күзүн Тожу районунуң Сыстыг-Хемге чоруурумга, баянист кижини кончуг сураглап турар чораан. Күнгүртүгде кайгамчык баянист бар, оон ойлаар клубунда сайгылгаан кыппас, ол-ла кончуг чөгенчиг-дир.

КҮНГҮРТҮНҮ БОКТАЛДЫРБААЛ

КҮНГҮРТҮ хемниң кызаа черин хенергедип келгеш, ажа халый берип болур. Хамык ужур хемниң улуунда, бичезинден хамаарышпас, оон дириг амытаннарга чедирип турар суундан байы болгаш чаражы делгереп турар.

Күнгүртүнүң ады-биле «Тере-Хөл» колхозтуң төвүн адаан. Күнгүртү ол суурда чурттап турар колхозчуларның ижер суу. Күнгүртү — ол черде чылгының, ишектиң, хойнуң, ошкунуң, сарлыктың болгаш оскедаа дириг амытаннарның ижер суу. Суурнуң адаанда чурттап турар кижилерге боралгактыг суг чедип турар. Бир чамдыкта Күнгүртүге бичин оолдар эштип турар, бир чамдыкта кадайлар хевин чуп турарлар.

Ол-даа канчаар, ындыг-ла ыйнаан. Ческинчиг чүве — Күнгүртүнүң унундува куруг шилдер, тадарык демирлер, куу-куу соөктер, оюк-делиң кештер, үй-балай секторни хорумналдыр шыдадагылапкан, бир чамдык черлерниде боктарны төккүлеп каттылаан-дыр.

Бодап көөрге, комсомол организациязы аныяктары-биле көдээ Советке болгаш колхозка дузалажыр, ол магалыг-чараш хемниң унун шефтеп аштаары чугула. Күнгүртүнү кара өжегээр боктаалдырган кижини тудуп алгаш, хөй-ниитиниң судунга берип-даа болур. Чоокта чаа-ла Башкириянның төвү Уфа хоорайга болган бойдуска сундулугларның эртем семинарынга киржир аас-кежиктиг болган мен. Кижиниң кадыы, суурнуң чаражы, агаарның арыы сугдан кончуг хамаржыр, ынчангаш хамыктың мурнунда хемнерни боктаалдырбас херек. Оон ыңай бо үеде колхоз бүрүзү суурлуг апарган. Ында чурттап турар чоннуң үндүрген бок-сагыы кайыхамаан чок черге төө чажыл болбас, мал эмчилериниң, кижи эмчилериниң база хөй-ниитиниң каттышкан шиитпирин барымдаалап турган, бок-сагты тускай черге тогерин ол семинарга сүмелээр чорду ийин.

Мээң күзелим—Күнгүртүнү тергиин чараш хемни боктаалдырып-ла болбас!

М. КЕНИН-ЛОПСАН,

чогаалчы, Алдан-Маадыр аттыг музейниң ажылдакчызы.

Көдээ тудугжуларның үлүү

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң тудугжулары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында багай эвес ажылдап, планныг онаалгазын ажыр күүсеткен. Совхозтуң тудугжулары ол үениң дургузунда 500 хой кирер кажааны, малчыннарның кышкы үеде чурттаар үш бажының тутканнар.

Тудугжулар тодарадыкчы чылдың ийиги чартыын база-ла багай эвес көргүзүглерлиг эгелээннер. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Сергей Дүвет-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар звенозу чоруп, хүн бүрүнүң ээлчег нормазын 110—120 хуу күүседип келгеннер. Звенонуң тудугжулары Анай-оол Куулар, Иван Сундуй, Дөрбет-оол Куулар олар өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Политиктиг беседа

Пролетариат диктатуразы болгаш ООН шүгүмчүлекчилери

Пролетариат диктатуразының дугайында айтырыг буржуаз пропаганданың сөксаал чок халдаашкынынга таваржып турар. Сөөлгү үеде олар пролетариат диктатуразының дугайында ленинчи билиг «Маркстың бодалдарынга дүүшпес» дижип, Ленин ону «коммунистиг партияның диктатуразы» кылдыр көрүп чораан дижип турар. Чижээ, америк социолог Сидней Хук мынчаар бижээн: «Ленинчи билиг-биле алырга, «пролетариат диктатуразы» дээрге пролетарнатка болгаш черле өске бүгү ажыларга хамаарыштыр эвээш кезектиг — коммунистиг партияның — диктатуразындан өске чүве эвес-тир».

Ындыг янзылыг медеглелдер дээрге чок-ла болза марксизм-ленинизмниң өөредиин өш-биле хажыдып турары ол, чок-ла болза буржуаз доскут бодалдың уламынган бөдүүн шынны билип чадап каяны олдур. Чүге дээрге пролетариат диктатуразының дугайында ленинчи өөредиг марксизмге чөрүшпейн, харын аңаа үндезилекгеш, ону улам сайыраткан болгай.

Пролетариат диктатуразының дугайында марксизмниң өөрединиң алыс утказы кандыгыл?

Ол өөредигни ёзугаар ажылчын аңгы чүгле күрүне эргечагырганын чаалап алгаш, күш-биле чагырарының эргиг, буржуаз аппарадын дүжүргеш, бодунуң пролетар күрүнезин тургускаш, капиталистиг инитилелди социалистиг инитилелче шилчидип шыдаар. Ол чокка пролетар революциязының үезинде дүжүрткен мөлчүкчү аңгыларның удурлаңыышкыны бастынмас, ажылчын аңгының талазынче пролетаржы эвес массаларның калбак кезектери хаара тутунмас, социал-экономиктиг ханы чаартылгалар болдунмас, чаа инитилел тургустунмас. «Капиталистиг болгаш коммунистиг инитилелдериң аразызыга баштайгызын сөөлгүзүнче революстуг ёзуг-биле хуулдурар үе турар — деп, Маркс бижээн. — Ол болза политиктиг шилчилге үеэн болур, ынчангаш ол үениң күрүнезин пролетариаттын революстуг диктатуразындан өске болуп шыдавас. (К. Маркс биле Ф. Энгельс. Чогаалдар, том 19, арын 27).

Ооң-биле кады пролетариат бүгү буржуаз партияларга удурланыштыр бодунуң политиктиг партиязын тургуспас болза, сорулгазын чедип ап шыдавас деп, марксизмниң үндезилекчилери айтып турган.

Капитализмдеи социализмче эргежок чугула шилчилге үеэн болур пролетариат диктатуразының дугайында Маркстың ажыдыышкыны ооң бүгү ревүчүгле аңгыларның демиселин хүлээп көргеш, ооң ынай чорбас болдур, ол марксист эвестир, ындыг кижи буржуаз бодалдан болгаш буржуаз политикадан үнүп шыдавайн барып болур деп демдеглээн.

Маркс биле Энгельстиң соонда Ленин пролетариат диктатуразының системазынга коммунистиг партияның ролюн бүгү талалыг үндезилеп, буржуазнага удур демисел тиилээн ажылчын аңгыдан улуг шыдамык чорукту, сагылгачурумну, тура-соруктуң быжыын болгаш чаңгыс эпти негээр деп көргүскен. Ол бүгү шынарлар чогум-на харын марксисчи партияда бар.

Пролетариаттың диктатуразы — аңгы талазы-биле билигдир, а коммунистиг партия — ынышкыны бастынмас, ажылчын аңгының талазынче пролетаржы эвес массаларның калбак кезектери хаара тутунмас, социал-экономиктиг ханы чаартылгалар болдунмас, чаа инитилел тургустунмас. «Капиталистиг болгаш коммунистиг инитилелдериң аразында болгаш үнер эвин тыппайн барганы хереченлеп турар-дыр деп, Ленин ынаңгының кезээ, ооң мурнакчы отряды-дыр. Ынчангаш ангының диктатуразы бе азы партияның диктатуразы бе деп айтырыгның тыптып турарын алырга, бодалдың эң-не будулгаазынынын болгаш үнер эвин тыппайн барганы хереченлеп турар-дыр деп, Ленинның, аңгының болгаш массаларның аразында харылзаазын Ленин Совет Россиянын тодаргай чижээнге көргүскен. Октябрь революциязының түнелинде бодунуң партиязынга баштаткан ажылчын аңгы эрге-чагырганы холга алган. Пролетар диктатуразының системазында удуртукчу өзек болур партия профэвилелдерге, хоорайның болгаш кедээкин ажылчы чонун каттыштырган Советтерге болгаш өске-даа массалыг организацияларга даянып турар.

Улустар коммунизмче дөмей оруктар-биле келбес, шилчилге үеэн хөй болгаш янзы-бүрү политиктиг хевирлерни тывылдырар, ынчалза-даа оларының алыс утказы чаңгыс: пролетариат диктатуразы болур.

Буржуаз база реформист теоретиктер ажылчын аңгының күрүне эргe-чагырганын алыр болгаш пролетариат диктатуразын түрүзар аргалыңга бо-ла чигзинген тургулаар. Харын мырыңай Октябрь революциязының болгаш өске чурттарга социалистиг революцияларның пролетаржы мөзүшынарын безин маргыжып турарлар.

Ындыг кажарлаашкын-биле ленинизмниң удурланыкчылары ажылчын аңгыны чёпсек чок арттырарын, оон бодунуң партиязынга болгаш социал революцияның эргежок чугулаларын, аңгының болгаш массаларның аразында харылзаазын Ленин Совет Россиянын тодаргай чижээнге көргүскен. Октябрь революциязының түнелинде бодунуң партиязынга баштаткан ажылчын аңгы эрге-чагырганы холга алган. Пролетар диктатуразының шилчилге үеэнде Советтерге төлөөлекчилерлиг болуруунуң принципи ажылчы чонун өске кезектеринге өөрде ажылчынарның хөй саннынга даянып турган. Ол чорук ажылчынарның инитилелге кол, удуртукчу ролюн камгалаарынга эргежок чугула. Ажылчын аңгының бүгү ажылчы чонну удуртуп турарындан пролетариат диктатуразының алыс утказы илереп турар. А марксизм-ленинизмниң буржуаз болгаш реформист «шүгүмчүлекчилерин» ону чонуң бир кезээнин өске кезээн күштеп чагырып турары, демократияның чогу кылдыр тайылбырлап турар. Ынчаарга пролетариат диктатуразының үезинде күштээшкинниң хевирлери чагыртканы рольду ойнап, чүгле мөлчүкчү аңгылар биезги тергиделин катап эгидерин саалдашкан таварылгада ажыглаттынып турар.

Революцияга дүжүр октаткан помещиктер болгаш капиталистер 1918—1920 чылларда даштыкы империалистиг күрүшилчилге үезинде Советтерге төлөөлекчилерлиг болуруунуң принципи ажылчы чонуң өске кезектеринге өөрде ажылчынарның хөй саннынга даянып турган. Ол чорук ажылчынарның инитилелге кол, удуртукчу ролюн камгалаарынга эргежок чугула. Ажылчын аңгының ажылчы чонну удуртуп турарындан пролетариат диктатуразының алыс утказы илереп турар. А марксизм-ленинизмниң буржуаз болгаш реформист «шүгүмчүлекчилерин» ону чонуң бир кезээнин өске кезээн күштеп чагырып турары, демократияның чогу кылдыр тайылбырлап турар. Ынчаарга пролетариат диктатуразының үезинде күштээшкинниң хевирлери чагырткан

ООЖУМ, ЭКЗАМЕННЕР ЧОРУП ТУР

Көдээ ажыл-агый техникумунда

Республиканың наймысылалы Кызылда дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге кирерининг экзаменнери чоруп турар. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникуму бо өөредилге чылында агрономия, ветеринария, зоотехния, механизация болгаш бухгалтерия салбырларына өөренири-биле 180 кижи хүлээп алыр.

Баштайгы хүнерден эгелээн 700 чүс хире кижи техникумга өөренир эрге дээш күжүн шенеп турар. Оларның иштинден Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтан келген Людмила Бабайцева, Чадаана хоорайдан келген Марина Монгуш ветеринария салбырынга экзаменнерни 4—5 демдектерге дужаап турар.

Техникум сургуулдарны күрүне хандырылгазынга алыр болгаш бүтү таарымчалыг байдалдарны тургускан ниити чуртталга черия-биле хандырар.

ЧУРУКТА: Техникумның башкызы Татьяна Константиновна Охотникова (солагай талазында) химияга экзамен хүлээп ап тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИНДЕ

Башкы училищезинге чал 1974—75 өөредилге чылында кирерининг экзаменнери доозулган. Экзаменнерге шупту 600 хире 8 болгаш 10 классларның доозукчулары киришкен. Экзаменнерниң шынгыы комиссиязы эге класс башкылары, пионер вожатыйлары, уруглар албан черлерининг кижизидикчилерин белеткээр салбырларга эң шыырак билиглиг, башкы ажылынга сундулуг 180 кижини хүлээп алган. Оларның аразында Хөву-Аксы школазының доозукчузу Екатерина Хөвенмей, Кызылдың № 2 школазын доосканн Тамара Носку, Кызыл-Мажалыкка 8 класс доосканн Ирина Людкина, Сизим школазындан Вера Зубакина, Кызылдың № 8 школазындан Галина Коровина болгаш өскелер-даа кирерининг экзаменнерин чүгле бештергеш дужаган.

Башкы училищезинің сургуулунга хүлээп алдынганнар сентябрь 1-деп училищенің хөй талалыг солун амыдыралынче шымнын кирип, шилип алган мергежилинин талазыбиле өөредилгезин эгелээр.

Р. НОРБУ.

САДЫГ ШУГУМУНГА ӨӨРЕНИР

Тыва респотребсоюзтуң шугуму-биле республикадан дашкаар өөредилге черлерине экзаменнери доозулган. Новосибирскиниң садыг институдунуң товароведение болгаш, садыг экономиказының, бухгалтерия факультетларынче 5 кижи хүлээп алган. Красноярскинин кооперация техникумунче эң хөй болдар, кыстар киргеп. Ол техникумнуң ангы-ангы салбырларына өөренири-биле бистен 55 кижи аъттанар. Иркутскинин өлүк болгаш алгы-кеш техникумунга 11 кижи өөренир. Улан-Удэниң кооперация техникумунуң хлеб быжырарының технология салбырынга 3 кижини хүлээп алган. Новосибирскийиң кооперация институдунга база кооперация техникумларынче 100 ажыг кижи бот-өөредилге-биле өөренирининг экзаменнерин база дужаап алган.

Ол он үш харлыында-ла тергиин эки ырлаар турган. Муслим Магомаевти шынап-ла аас-кежиктиг төрүттүүген төл деп болур. Ол опера композитору кырган-ачазының салымчаанының, артист незинин театрга сундулуг чоруун чүрүкчу адазының талантызын дөзеп салгаан. Муслим музыка школазынга өөренип турган. Оон келир үеде пианист болуурга бүзүрел улуг болган. Хамык ужур оон кырган-ачазы—Магомаевтиң адын эзилээн кудумчуну кымныы-даа билиринде эвес. (Филармониякын ады база ыныыр). Муслич музыкага салымныг, артисчи талантылыг оол болганында база-ла хамаан чок. Оолдун аная эвес чүткүлдүг чоруу улусту кайгаткан. Оон музыкага ойнаары кайгамчык, ол анаа бир бичии оол. Дээр чок, өүгүле чүвеге чүткүлдүг чораан.

Аджы-биле чугаалаарга, оон өг-бүлези-даа тергиин эки, школа-даа, музыка-даа оонбиле кезээде кады чораан. Муслим адазы чокка өскен. Оон адазы сглу ийи харлыг турда, фашист эжелекчилер-биле демисежил чорупкан. Хараадаачыг чүве чүл дээрге ол тиилелгеге чедир каш-ла хонук чедир чурттавайн баргаан. Өлүрүнүң мурнунда бир чыл бурунгаар, оглунуң төрүттүүген хүнүнде бичии кижиге чагыг сөстерни адазы бижип чоруткан. Оглунуң ёзулуг кижи боон өзүп доругарын ол күзээн. Ол арыг шынчы болгаш чаагай сеткилдиг кижи болурун чагаан. Оглу он харлап турда (адазының дилээни өзугаар) ук чагааны Муслимге бергеш. Оон эрткен үеде кижизидилгези, адазының чагыг сөстери — бо бүтү кайы хире улуг салдар хавыяалыг болганы үнелеп четпес.

Адазы чөөрби тос харлыында мөчээн. Муслим чөөрби тостап тура адазының хөөрүн тып алган. Отряд командири Польшага адазының өлген черин айтып берген: Магомед Магомаев эрги туйбу заводунуң чанында демир-орук шугуму эрткен чер чоогунга чок болган. Оглу Шеснияге чеде берген. Архив документилериниң айтып турары-биле аларга Хойнуң 3985 кижи чыдар акы-дуима хөөрүүн турасхаалдыг бижинде Магомаевти 64 дугаарында айыткан болган. Чидиг кызыл гвоздикаларны оглу хөөрге эккеп салган. Муслимниң ачазы-биле ужуражышкыны шак ындыг янзылыг, кадыг-берге, уяранчыг эткен.

Шак ынчан холунда чечек туткан Муслим Сопот фестивалының лауреадынга демейлешпес турган. Польшага эткен ук фестивальга Муслим польша ыры болаш дылга хонуг эки күүсеткен. «Интерни дургаар...» деп орус улустуң ырын кейы хире көдүрлүүшкүнүг күүсеткенин номчукчулар шупту билир...

ЫРААЖЫ МУСЛИМ МАГОМАЕВ

Муслим Магомаев 19 харлыында-ла профессионал ансамбльга ырлап эгелээн. Оон соонда удаваакда Хельсинкиге болган аныяктарның болгаш студентилерниң Бүү-делегей фестивалынга лауреат болган. Ынчан ону Бакуга консерваторияга болгаш опера театрынга денге хүлээп алган. «Ла Скалага» стажерлап база чораан. Сураглыг ыраажы Дженарро Барра, «Ла Скаланың» концермейжилери Энрико Пьяца Муслимниң талантызын кайгап турганнар. Ол Италиядан эвес хөөрде Фигаронуң болгаш Скарпиалың ийи опера арияларын, Беллиниң «Эргинин ырын», «Трубадурдан» ариясы, Броджиниң «Венсиниянын аялгазын», оон ангыда итали болгаш испан ырларны хейлү өөреним алгаш ырлап келген. Итали партизаннарының ынак ырын Муслим болу үдээш ырлап турар.

Магомаев 22 харлыында Азербайджан ССР-ниң алдарлыг артизи апарган. Ол операга, эстрадага, филармонияга ырлап турган. Ол ыраажының талазы-биле итали школаның онзагай чүүлдерин база шиндирип алган.

Магомаев хей-ле концерттерге ырлап турган, ол чоорту өөрүшкүнү, аас-кежиктиг ынакшылдың күчү-күжүн болгаш котарал, чидиргиниң чоуланын каракка өөзүлдүр ырлап күүседиптер романтиктиг ыраажы болу берген. Аркадий Островский, Арно Бабаджанян, Оскар Фельцман, Марк Фрадкин, Александра Пахмутова ышкаш сураглыг композиторлар-биле кады ажылдап, оларның ырларын күүседип келген. Ол колдуунда билдингир совет шүлүкчүлерниң шүлүктерине бижээн ырларны ырлап турар. Амгы эстраданың хөй-хөй чаа чогаадылгаларының баштайгы ажыдыкчызы болу берген.

Муслим Магомаевтиң эң ынак ыры чүл?

— Чылдар эртип-ле турар. Назы-хар база дөгүп бар чоруур — деп, ол чугаалаар,— оон-биле чергелештир боткан негелде улам улгадыр, сонуургал база өскерлир. Ырга база. Кандыг-даа ыраажының сонуургалы турбайн аан. «Далашка» деп ырга ынак мен. Композитор Арно Бабаджанянның ыры, ону күзелдиимбиле ырлап чоруур мен. Ук ырны ырлап эгелээнден бээр ийи он чыл эрте-даа бергеш болза ол ам-даа кайгамчыктыг чаа хевээр. Черле ынчаш «эңне» ынак ырым кайыл дизе Арно Бабаджанянның Роберт Рождественскийниң сөзүнге бижээнин, Сеңи алган тур мен» деп ыры ийин.

Магомаев боду база ырларны чогаадып турар. Оларның чамдыктары сураг-жый берген.

— Чеди харлыымда баштайгы аялганы бижидим—деп Муслим чугаалап турар.—Композитор чүүгүм шоолуг эвес—20 хире ыр. Геннадий Козловский-биле кады тургусканым «Көккүр мөңге» деп ырны база Роберт Рождественскийниң сөзүнге бижээн «Байырлал ырын» эгелээн чедимчелиг деп санаар мен.

Ыраажының чогаадылгазының дугайында чамдыкта маргылдаалар-даа тургулаар. Муслим кажан-даа ол хевээр артар. Ынчангаш ол эрткен чылын СССР-ниң уаустун артизи деп бедик атка телептиг болган.

Наталья СМИРНОВА,
искусствоведение эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

Хүн айтырыынга тайылбыр

БЕДИВЕСТЭЭН ШКОЛА

Өөрүнүн чаа-суурда сес чыл школазын шлак-бетонбиле алгыды тудуп, бо өөредилге кирер деп шиитпир бар. Объектиниң тудуун Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу ажыл-агыйжы арга-биле март 20-де чорудуп эгелээн, 5 кижи составтыг бригаданы Өөр районга ук министерствонун ында тудуп турар объектилерин харыылап турар Хлебопашников дээрзи Чаа-Суурга ийи-чангыс Кызылдан көстүп кээр, ол келирде азеңгизи дынзый берген болур. Ол аразында чылдың үш айы билдиртпейн эткен — тудугжулар школазының таваан арай боорда борастап ап-тыр.

Июнь 6-да СЭКП Өөр райкомунун бюрозунга районда ажыглалга кирер капитал тудуглар дугайында тускай чугаалажыр дээш, орта киржири-биле Министрлер Чөвүлелинин Капитал тудуг эргелелиниң начальниги Н. И. Ивановту, «Тыва септелге тудуг» трестин эргелекчизи М. П. Емельянцевти, «Тыва көдээ тудуг» трестин көл инженери М. Ш. Ширинин, Чырыдыышкын министерствозунуң көл инженери Г. М. Прокаевти чалап олурупчурган. Бюро ылангыя чаа өөредилге чылынга школа объектилериниң тудугларының темпизи саадап турарын ханы сайгаргаш, ону дүргедедирин орта хамаарышкан организацияларга сүмелээн. Г. М. Прокаев орта Чаа-Суур школазының тудуун шапкынчыдар талазы-биле четпейн турар материалдарны дораан хандырар болгаш оон удуртукчуларының сагылгачурумунга хамаарышкан айтырыгларны дарый шиитпирлээрин аазаан.

Көл инженерниң аазаашкынынын боттанырынга бир ай ажыг үе негеттинген! Ол чүгле август эгезинде харыысалга чок Хлебопашниковту базала Кызылдан чоруткан Васильев-биле солдан, цемент болгаш шлак дугайында чогуур аазаашкыннарны кылган.

Ийет, бригадир эш Колмаковгун чаа чыып алган тудугжулары амдыызында «четчир» санныг, а школа тудуу чер дескизиндеп улуг-ла бедип чадап каан—хана чер албастаан. Ужуру чүл? Бо айтырыгга СЭКП Өөр райкомунуң секретари К. Ш. Дугур биске мынчаар тайылбырлады:

— Чаа-Суур школазының тудуун өөредилге чылынга чедир ажыглалга кирери берге! Моон мурнунда бүгү тала-биле аксап турган болза, ам ында удуртулга (прораб) болгаш состав (тудугжулар) чаартыынган. Ынчалза-даа... нарын айтырыг — тулуг материалдары куруглаан ийин. Чүгле ол школа-даа эвес, Торгалыг он чыл школазында спортзал тудуу, Саглыга — олаага системазының объектизи (база-ла Чырыдыышкын министерствозу тудуп турар) цемент чок турап берди. А министерство аазап-ла турар, материалдарда мынчага чок!

Райкомнуң үстүнде чугаалаанывыс бюрозунуң «хамаарышкан» деп адаан организацияларының аразында Өөр райкүүсөм база кирип турар. Редакцияга келгеш хомудалдарга үндезилээш, оон дургазы С. М. Байыр-ооларга база каш айтырыг салган бис. «Райкүүсөм, оон кылдыын — РайОНО ол тудугну аная көрүп, хайгаарап олурбайн турар — деп дарга аазаан доңгун харыылап эгелээн. — Арагачы тудугжулар эккеп каан (ону долузу-биле министерствоже чаа каап—ред.), материал база чок-тур, чайны чайладыр. Тудуг материалы чок дээш турап бээрге, мен бодум Ак-Довуракта шлак чугаалажын берген мен...»

Бодап көөрге, райкүүсөм ындыг үүрмек «сагыш човаашкыннар»-биле кызыгаарлаттынмас болгу дет. Школа тудуу саадаан дээш айтырыгны кала-даа чедир көдүрер, дүүрүүзин үндүрер, орта буруулуг кижилерни боттары хемчет алыр, бетн дээрге-ле Чаа-Суур школазының тудуунга ажылдаар кижилерни тыпчып бээр хүзээгелиг эвес бе?

(Бистиң корр).

Мария Ефимовна Прокулина Каа-Хем районунуң «Бурунгаар» совхозунда уруглар ясли-садының эргелечизинде ам 7 чыл дургузунда ажылдап турар.

Бо ясли-садтың ажылы эки. Ада-иелер аная өөрүп турарлар.

ЧУРУКТА: М. Е. Прокулина ясли-садтың бичии кижизи-биле.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

НОМ ХЕРЕК

Тыва хүрешке шаандан бээр чон ынак чораан болгаш ол сайыраан келген. Амгы үеде хүреш чүгле Тывада эвес, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн автономнуг республикаларында, областарында, национал округтарында нептерен эгелээн. Спорттун национал хевирлериниң спартакиадазының программазында ол кирген. Маргылдаалларга каш уаза тиилелгелерни чедип ап келген шилиндек мөгелерге РСФСР-ниң спорт мастери деп атты тыпсыл турар болу берген. Бистин республикадан бо атты мөгелер Киров Хомушку, Доспан Найдан-оол, Шөгжал Хүлер-оол олар чедип алган.

Аныяктарның аразында тыва хүрешке хандыкшыдыглар эвээш эвес. Олар маргылдаларга киришкеш чер үлбайн, ийи-үш кижи октаап, октадын алгылаар. Оон чылдаганы—тускай тренерлер оларны өөретпейн турарында деп бодаар мен.

Тыва хүрешти сайыралыр бүгү арганар бисте бар. Дуржулгалыг хоочун мөгелер секциларны организатташ, хүрештиң аргаларын аныктарга өөредип, күш-дамыр ладыгыышкынының янзы-бүрү мергежилгелерин кылдыртып болур.

Тыва хүреш дугайында тускай дуаламчы номну үндүрери чугула болу берген. Ол тренерлерге херектиг. Анаа хүрештиң арганарындан ангыда девирнинин, хеви кандыг болурунуң, мөге салыкчыларының арге, хүлээлгелериниң дугайында база тайылбырлап бижизе чогуур. Бир эвес ол номну үндүрер болза, орус, тыва дылдарга кылза эки. Чүге хөөрге, өске автономнуг республикаларның, областарның, национал округтарның тренерлеринге, мөгелеринге ол база херек болгай.

Тыва хүреш дугайында ном үндүрери оон моон сонгаар сайзыраарына улуг балым болур деп боддар мен. Ынчангаш хамаарышкан организациялар болдунар хемчеглерни алыры ажыктыг.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

Кызыл хоорай.

ЛОТЕРЕЯ—74: НЕМЕЛДЕ ҮНДҮРҮЛГЕ

РСФСР-ниң акша-бараан лотереязы улам нептерелдиг апар чыдар. Чоннун өзүн турар сонуургалын барымдаалаш, бо чылгы тос тиражка немей, Чаа чылга турасхаатканн немелде тиражты эрттирер деп шиитпирлээн.

Россия Федерациязының Сан министерствозундан СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканы болза: Чаа чылга турасхаатканн лотерея билеттериге 11.160.000 акша-бараан ойнаашкыны таваржыр. Оларның аразында Чаа чылга хамаарылгалыг уттундурбас белектерни ойнап алырын көргеп.

Чижээ, немелде үндүрүлгеге «Жигули» ВАЗ-2101, «Москвич-412» болгаш «Запорожец ЗАЗ-968 деп 300 машинаны ойнаашкынга киргеп. Өске улуг түүнүг ойнаашкыннарның аразында 400 мотоцикл, оон иштинде үш дугуйлуг «ИЖ» Юпитер-3» деп мотциклдер, 200 пианино, 500 телевизор бар.

«Комета-209» деп магнитофоннарны, радиоприёмниктерни, гитараларны, «Аврора-12» деп кино тыртыгар камераларны, «Зенит-Е» деп фотоаппараттарны, даштын алдынан кылган әр, хөрөөжен шактарны, соодукчуларны, электри-биле ажылдаар самоварларны болгаш өске-даа эт-херекселдерни ойнап ап болур.

Чаа чыл үндүрүлгезинге хөрөөжен улустун «Чайка» деп шагын, өске-даа ховар дээш белектерни ойнап ап болур.

Эт-херекселдер ойнап алган кижилер боттарының күзелин өзугаар, оларның өртээн акшабиле ап болур. 200, 100 рубльдиң акша ойнаашкыннарын база ойнап ап болур силер.

Ойнаашкын декабрь 27—28-те болур.

Склад эргелекчизи—дериг

Ам Риганың мөөнчеп бараан сайгарар «Латпотребсоюз» конторазының бүгү колдактывының үштүн бир кезии—дөрт чүс кижиниң орнунга электро-саналга техниказы ажылдап турар. Хары үгда 60 муң янзы аттыг барааннар кадагалап турар складтың кол «эргелекчизи» чүүл-бүүр ажылдап кылыр аргалыг бериг болу берген. Ону документилер бижиир, магазиннер биле базаларга бараннар хуваап бээр дөзүн кылыр, оларның хереглеттинип турарын илередир, бүгү курлавырларның үнедүн кылыр хүлээлгелиг кылдыр тургускан.

Электрон-саналга техниказының шегелдиг дуалакчылары башкарылга-диспетчер ажылын кылын бээр дериглер болу берген. Олар амыы-үениң чеа үлетпүр телевидениези-биле, радио-харылаа хөрөкселдери-биле хандыгынган. Чарылгаларны бис күжү-биле ажылдаар почта дериглери солаан.

Ындыг улуг басаларның складтарынга аңгада чүс-чүс чүдүрүкчү ажылдаар. Мында чүдүрүкчүлер безин чок. Хамык ажылдарны электроитабельни ийикле электрочүдүрүкчү дериглер дуазы-биле кылыр. Үш точка күүкүүг чоруур машиналы безин сесле минута дургузында чүдүреш, чорудуктар.

Мөөнчеп бараан сайгарар садыг базазы ол хире бедик дериглиг механизаттатынганының ачызында ону тудуп тургузар үеде төлевизэн планда эйыткынынан 25 хуу ажыг бараанны бодунуң республиказынга, өске-даа эвилелдешкен республикаларга, даштыкы чурттарга хүннүн-не чорудуп берип турар.

Ынча хөй бараанны өске черлерге сайгарып чорудары товароведтерге хала чок—оларның кылыр ажылын электрон-саналга техниказы бага аажок чиигеткен.

Дөртен янзы документиги электрон-саналга машиналары белеткеп, парлап берип турар. Олар чүгле бедик мергежилдиг склад эргелекчилери эвес, харын кызымаккай бухгалтерлер боон ажылдап турар апаргаан.

Мөөнчеп бараан сайгарар садыг ажылдарын болгаш информация сайгарып ажылдаарын механизастап, автоматчыдар комплекстиг системаны төлевилеп чогаатканы, ажылгалга киргеш Риганың мөөнчеп бараан сайгарар садыг конторазын «Латпотребсоюзтуң» бөлүк тускай эртемниглерин Латви ССР-ниң Күрүне шаңналы-биле шаңнаан.

РИГА.

Г. БЕЛОВА,
(СЭТА-ның корр).

БРИГАДАНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

Бистиң республиканга өөренникчилерниң бир дугаар будурулге бригадазы он беш чыл бурунгаар Туран хоорайга тургустунган. Бо чылын оп бригаданың тургустунганындан бээр 15 чыл болган оюн Туранның ортумак школаларының өөренникчилери чоокта чаа байырлап эрттирген.

Ол байырлалга Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң директору С. А. Донучиц, райкүүскомунуң улус өөредилге килдизининиң эргелекчизи Ю. М. Некрасов олар киржип, школачыларның мурнунга чүве чугаалааннар.

Ю. КРАСОВ.

№ 35 УЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезин 1974—75 өөредилге чылынга сургуулдар хүлээп алырын үргүлчүлеп турар.

8 чыл билиглиг 14—16 харлыг оол, кыс уругларны үш чыл хуусаалыг өөренирибиле хүлээп алыр.

9—10 класс бидиглиг уругларны 2-ги курска хүлээп алыр.

Үш чыл хуусаалыг өөренгеш, ортумак билигни чедип албышаан, маляр-штукатур, чазанынчы, дашчы-монтажчы, машинист-автокранчы, машинист-экскаваторжу, электригаз-биле каңнанчы деп тускай мергежилди чедип алыр.

Оон аңгыда 10 класс билиглиг кижилер бир чыл иштинде штукатур болгаш даараныкчы-моторист болуру-биле өөренип кирер.

Училищеге киргеннерни үш катап чемгерер, общежитие, идик-хеп, ажылдаар хептер-биле хандырар.

Училищени тергиин эки доосканн кижилер дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге ажыл стажы чокка кирил болур.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, бот тывыңгыр уран чүүлдүң, спорттуң (бокс, хел бембүү, баскетбол, национал хүреш, самбо) белгүмнери ажылдап турар.

Директорнуң адынга киирер билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Школа доосканының шынзылгазы.
2. Төрүттүүгениниң дугайында хереченлел азы паспорт.
3. Үчеттан үнгениниң таңмазын баскан киир бижидилге.
4. Ада-иелиниң хүлээлгези.
5. Кызылдың № 1 поликлиникаазындан алыр № 286 эмчи шынзылгазы.

3Х4 хемчээлдиг сес хөрөн чуруу.

Хүлээп алдынган сургуулдар шуптузу августун 30-де училищеге келген турар. Олар спортчу хептиг, 9—10 классларның өөредилге номнарлыг болур ужурлуг.

Училищениң турар чери: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1. Телефоннар 21-09 болгаш 54-14.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

телевидение

АВГУСТ 16-ДА
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өөнүг телекөргүзүг. «Буратинонуң» делгелгези».
14.05—Медээлер.
14.15—Өөнүг телекөргүзүг. ССРЭ-ниң Камгалал Министерствозунуң тускай үлегерлиг 1-ги оркестри ойнаар. Удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Назаров.
14.50—«От чокта ыы чок». Уран-чечен фильм.
16.00—Телекөрүкчүлерниң айтырыгларына ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-хевирүүзү В. Г. Афанасьев харыылаар.
16.30—«Аныяк үниер». Аныяк ыраажыларның Алма-Ата зоназының бүгү-эвилел-телеконкурзу. 1-ги эллээ.

КЫЗЫЛДАН

17.55—«Күжүүс-найыралывыста» Дамчыдылга.
18.35—Телемедээлер.
18.50—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

18.55—«Парижтиң могиканнары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. ЧССР. 5-ки серия.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.10—«Парижтиң могиканнары» 6-ты серия.
21.10—Өөнүг телекөргүзүг. «Кижи. Чер. Октаргай», дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры уңдукчу-космонавт В. И. Севастьянов чорудар.
21.40—Өөнүг телекөргүзүг. «Бистиң адрезивис—Совет Эвилели».
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатларда

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 9.50,«Ол болгаш шулбустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 11.00, 13.40 16.00, 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чиполлино» 10.00,«Мөңгүн хөлдүү эртинези» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөглүг дагаа оглу» деп киночыынды 9.00, 10.30, «Вий» 12.00, 13.45, 15.30, 19.15 «Бодунуң орнунда кижи» 17.15, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Аза дээрбезинде шулбустуң чалчалары» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ливов ортулуктан оолдар» 10.00, «Ынакшыл делгерезин!» (1-ги, 2-ги сериялары) 17.30, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «19 кыс болгаш далайжы» 18.00, 20.00 шактарда.

Бистиң адрезивис: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 915.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл,

ТС—01014.